

Література періоду козацької доби

За періоду козацької доби було створено багато літературних творів. Найвідоміші з них — це так звані козацькі літописи (умовна назва). Окрім суто літописів тоді було створено чимало автентичних історичних повістей, а також щоденників і мемуарів козацьких старшин.

Науковці до козацьких літописів зараховують лише три класичні пам'ятки: «Літопис Самовидця», «Літопис Григорія Грабянки» та «Літопис Самійла Величка».

Утім, першим козацьким літописом хронологічно став так званий «Традиційний літопис». У ньому представлена історія козацтва від 1506 або 1516 р. до першої половини XVII ст.; розповідається про похід на ординців козацького гетьмана Прецлава Лянцкоронського. Оригіналу літопису не існує. Із ним можна ознайомитися лише в складі пам'яток пізнішої доби.

У більшості літописів ідеться переважно про події Хмельниччини. Перш за все це «Уманський літопис». У ньому показано події 1648—1672 рр. Оригінал цього літопису також відсутній. Його фрагменти можна прочитати в «Літописі Самовидця» та «Кройніці» церковного та громадського діяча Феодосія Софоновича.

Про ці самі події також розповідається у «Літописці», який був створений у 1673 р. колишнім київським полковником Василем Дворецьким на основі третьої частини вже згадуваної «Кройніки» Ф. Софоновича, а також за власними спогадами та записами почутого автором від учасників інших подій.

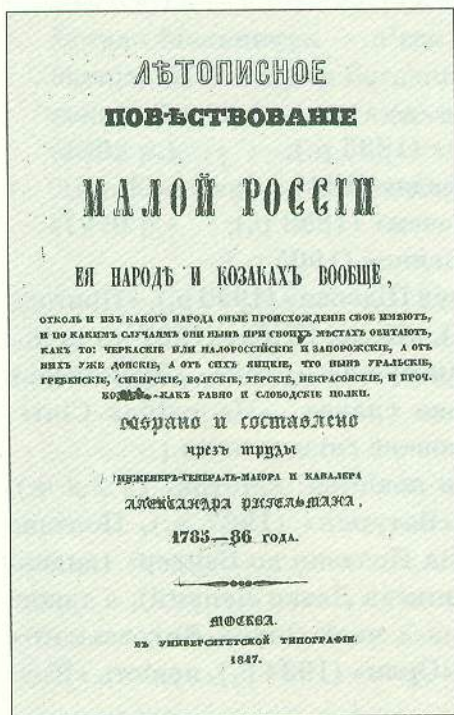
На основі «Літопису Григорія Грабянки» (про нього ми будемо більш детально говорити далі) у 1730-х рр. невідомим автором було створено «Короткий опис». Він став основою для трьох літературних пам'яток під одною назвою — «Літописець»: військових кан-

целяристів Григорія Покаса та Івана Ананієвича, а також козака Стародубського полку Семена Дівовича.

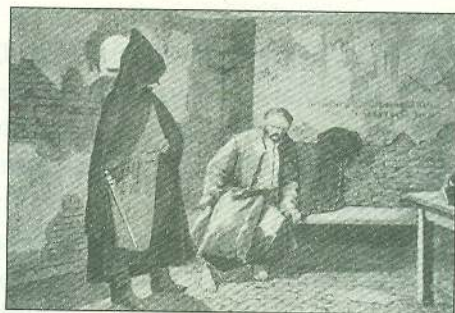
На основі «Літопису Самовидця» (про нього йтиметься в наступній темі) були написані історичні твори «Літописна оповідь про Малу Росію» (1787 р.) Олександра Рігельмана та «Історія Русів» невідомого автора.

За словами вченого-історика Юрія Мицика, термін «літопис» не зовсім відповідає жанру, у якому працювали автори. Адже їхні твори поєднують у собі риси літопису, історичної повісті, щоденника та мемуарів, написані автентичною для того періоду мовою.

Автори літописів і літературних творів козацької доби — палкі патріоти України, що мали самостійницькі та іноді автономістські

Титульна сторінка й ілюстрація до «Літописної оповіді про Малу Росію та її народ і козаків узагалі» О. Рігельмана. 1847 р.

Ілюстрації до роману П. Куліша «Чорна рада». Поштова картка.
Художник А. Ждаха. Видавець Я. Оренштайн. Коломия. 1911 р.

погляди й позитивно ставилися до українських козаків, що боролися за визволення протягом XVI—XVIII ст.

Період посткозацької доби

Повісті та оповідання:

- Микола Гоголь — «Тарас Бульба» (1835 р.);
- Пантелеймон Куліш — «Чорна рада» (1846 р.);
- Генрик Сенкевич — «Вогнем і мечем» (1888 р.);
- Осип Маковей — повість «Ярошенко» (1905 р.);
- В'ячеслав Будзиновський — «Осаул Підкови» (1920 р.), «Пригоди запорізьких скитальців» (1927 р.), «Козак Шуба» (1937 р.) та ін.;
- Адріан Кащенко — повісті «З Дніпра на Дунай», «Зруйноване гніздо»; оповідання «Запорозька слава», «На руїнах Січі», «Мандрівка на пороги», «Зруйноване гніздо» та ін.;
- Богдан Лепкий — цикл із п'яти повістей: «Мотря» (у 2-х ч.), «Не вбивай» (усі — 1926 р.), «Батурин» (1927 р.), Полтава (у 2-х ч., 1928—1929 рр.), «З-під Полтави до Бендер» (видані у США в 1955 р.; закінчення дописав Левко Лепкий), а також «Сотниківна: Історична картина з часів Івана Виговського» (1927 р.), історичне оповідання «Орли» (1934 р.), повість «Крутіж» (1941 р.);
- Антін Лотоцький — «Триліси» (1910 р.), оповідання «Три побратими» (1934 р.), «Козак Байда» (1936 р.) та ін.;

- Петро Сорока — «На ясні зорі Запорожжя» (2000 р.), «Душа при свічці: Діаруш Федора Жука» (2002 р.) тощо;
- Теодор Микитин — «На чорному морі, на білому камені» (1986 р.);
- Андрій Чайковський — повісті «Козацька помста» (1910 р.), «За сестрою» (1914 р.), «Сагайдачний» (1908—1932 рр.) та інші автори.

Драматичні твори

- Іван Котляревський — поема «Енеїда» (1798 р.);
- Тарас Шевченко — «Іван Підкова» (1840 р.), «Тарасова ніч» (1840 р.), «Гамалія» (1842 р.);
- Осип Барвінський — трагедія «Павло Полуботок, наказний гетьман України» (1887 р.);
- Лев Крупа — історична п'єса «Ой, Морозе, Морозенку» (1990 р.);
- Богдан Мельничук — п'єса «Козацькі вітрила» (1995 р.) та інсценізації за твором Богдана Лепкого «Мазепа, гетьман український: Сповідь перед людьми і часом» (1991 р.), «Сотниківна» (1992 р.);
- Ліна Костенко — історичний роман у віршах «Маруся Чурай» (1979 р.).